

Jan van Loopik (Jaargang 8-1)

Van de Werkgroep

De werkgroep is druk in de weer met de voorbereidingen voor een tentoonstelling. Dit keer in Poederoijen, welke aan het eind van het jaar, in de tweede helft van november gehouden zal worden in het dorps huis Podarwic. Er zal dan ook een boekje worden uitgebracht met verhalen en foto's over het dorp. In de "Ronduit" zult u hier tegen die tijd er meer over kunnen lezen.

In "Vier Heerlijkheden" deze keer twee verhalen, één van Rinus de Jongh over de parlevinkers die voor vijftig jaar terug een vertrouwd gezicht waren op de Maas, Waal en Merwede en die met hun bootjes hun waren aan de man brachten. In veel dorpen langs de rivieren waren deze aanwezig. In Poederoijen ventte Thijs van der Linden over de Maas. Ook Brakel (Van Dalen) en Zuilichem (Van Tongerlo) kende deze varende winkels.

Het tweede verhaal is van Jan van Brakel en gaat over de Brakelse paardenmarkt en de kermis waar ook van alles gebeurde, lief en leed.

De paardenmarkt bestaat allang niet meer in Brakel, in 1938 was de laatste. Sinds 1963 is er wel een ponymarkt. Hier een foto uit 1968 van Ab v.d. Beek

Rinus de Jongh (Jaargang 8-1)

De herinneringen van een schippersjongen.

Ambulante handel en varende winkels.

Ambulante handel betekent zonder vaste verkoopplaats waren aan de man brengen. Daaronder werd begrepen straat- markt, rivierhandel en venten. Zo lang er al scheepvaart is, is er ook op het water handel gedreven. Hoewel er verschillende benamingen voor de uitvoering van deze handel(aren) op het water werd gebruikt noemden wij ze de proviandboot of parlevinker.

De modernisering van deze bedrijfstak heb ik voor een deel meegemaakt. Kwamen zij eerst met een roeiboet langs, in de jaren 60 voeren veel moderne en daarvoor speciaal gebouwde motorvletten met een paar honderd PK en koelkasten voor hun producten. Had de proviandboot eerst nog de meest dringende levensbehoeften zoals, brood, aardappelen, groenten aan boord. Later werden het varende supermarkten met marifoon om contact met de klant te onderhouden.

Buiten de varende supermarkt waren er ook gespecialiseerde varende handelaren zoals de melkboer, groentenboer, slager, drinkwater, textiel, en scheepsbenodigdheden. Ook de particuliere bunkerboot mag men tot deze groep rekenen. Om deze handelaren te water herkenbaar te maken moest de boot volgens verordeningen een signaal voeren. Voor parlevinkers was dat een groen- wit, voor opkopers een rood- wit en voor roeiers een zwart wit geblokte band. Voor bunkerbootjes een groen wit geblokte band met daaronder een blauwe band.

De parlevinker met de roeiboet heb ik de jaren 50 nog in de Rotterdamse en Amsterdamse havens gezien. Tot begin jaren 60 hebben wij nog de groenteboer Hartman uit Woudrichem gehad die met de roeiboet op de Boven Merwede voer.

Hij zal de laatste zijn geweest die als parlevinker met de roeiboet het water opging.

In weer en wind met een zware roeiboet zonder motor aanhaken bij snel varende schepen vereiste durf, ervaring en doorzettingsvermogen. Ik heb veel bewondering voor deze man gehad.

In de jaren 60 toen de sleepvaart nog volop floreerde voeren er tientallen parlevinkers op de rivieren en kanalen, en wie kende niet de namen: v. Veen, Koster, Lou Ekelmans, v. Deursen, Haay en v.d. Zijde, Kooyman, Evert Udo, Kentie, Nol v.d. Boogaard, Lemmers, Kusters, Paul, Peet en de vele andere parlevinkers.

Ca. 1960. De heer Hartman uit Woudrichem met zijn houten parlevinkervlet langszijeen opvarend tankschip. Foto: familie Hartman.

Zoals ik al eerder verteld heb was Lou Ekelmans een oom van mij. Hij voer met zijn bootje langs de Steenplaat en omgeving en verkocht textiel en aanverwante zaken. In 1937 was hij daar al mee begonnen, toen nog met een roeiboot. In 1946 kocht hij een motorvlet waarmee hij tot 1968 heeft gevaren. Dit werk deed hij alleen in de wintermaanden, in de zomermaanden had hij zijn ijszaak in de Oranjeboomstraat.

Daar heeft hij tot 1946 alleen ijs verkocht daarna is het Lou's Taria met ijs en patat geworden.

Houten parlevinkers vlet van de heer v. Dalen uit Brakel.
Foto: "Stichting De Vier Heerlijkheden".

Natuurlijk was het een voordeel dat de parlevinker de boodschappen direct langszij het schip kwam, maar over het algemeen waren de producten duurder dan uit de winkel aan de wal. Vooral wanneer hij weer een nieuwe en grotere proviandboot had laten bouwen. Wij deden dan onze boodschappen zoveel mogelijk aan de wal.

Vaak heb ik mijn moeder met de roeiboot naar de wal gebracht om inkopen te doen. De winkel was ook niet altijd om de hoek dus een stuk lopen, over vieze overslagterreinen, kwam dan ook wel eens voor. Niet in een plastic Big Shopper maar in de welbekende netzak, waar van de touwtjes lekker in je handpalm kon snijden als er 5 kilo aardappelen in zat, werden de boodschappen gehaald.

1963. Mijn moeder doet inkopen bij Nol v. d. Boogaard uit Beneden-Leeuwen met zijn proviandboot Armino langsij de SEAM 15. Foto: M. de Jongh.

In de tijd dat wij nog geen koelkast aan boord hadden moest er op gelet worden dat men waren kocht die langere tijd bewaard konden blijven. Daardoor was men tijdens de reis vaak aangewezen op een parlevinker om verse producten te kopen zoals brood, groente, fruit, vlees etc. Door de producten op de koele watertank in het achteronder, of in een vliegenkastje onder de stuurhut te leggen kon men deze wat langer bewaren. Mijn moeder heeft ook wel eens groeten en fruit “ingemaakt”. Door ons “wecken” genoemd. Inmaken is het conserveren van producten.

Men deed dit door het warme/ hete product in een glazen pot (weckpot) te doen en vacuüm te laten trekken. Vlees werd gebraden en onder het vet bewaard.

Het ei van Columbus, als het om vers houden van levensmiddelen ging, werd ons aan boord aangeboden door de rondreizende venter de Herr Kühlmeier (was dat eigenlijk wel zijn echte naam?). Herr Kühlmeier kwam in de Mühlauhafen-Mannheim bij ons aan boord en demonstreerde de “vacuümstolp”.

Dat was een doorzichtige hard plastic stolp van ca. 40 cm hoog en een diameter van ca 25 cm. De stolp werd op een afdichtingring van een plastic plateau gezet waarin de vacuümpomp was gebouwd. Door de producten vacuüm te trekken, zouden deze veel langer vers blijven. Waarschijnlijk was het verkooppraatje zo goed dat mijn ouders de vacuümstolp voor, in die tijd, veel geld kochten. Achteraf bleek de vacuümstolp helemaal niet zo goed te werken en hield het alleen maar de vliegen weg.

Bij latere ontmoetingen met kennissen en familie bleek dat de heer Kühlmeier ook aan hen een stolp had verkocht. (of moet ik misschien zeggen aangesmeerd). Wij spraken toen niet meer over Der Herr Kühlmeier maar over Der Herr Pumpe, Pumpe.

Aan het mooie en vrije, maar ook door veel sjouwen en lange dagen, zware beroep van parlevinker kwam ook een einde. Door de snel veranderende scheepvaart en strengere eisen op gebied van veiligheid- arbo- milieu- en warenwet, is in de jaren 70 en 80 menig parlevinker gestopt.

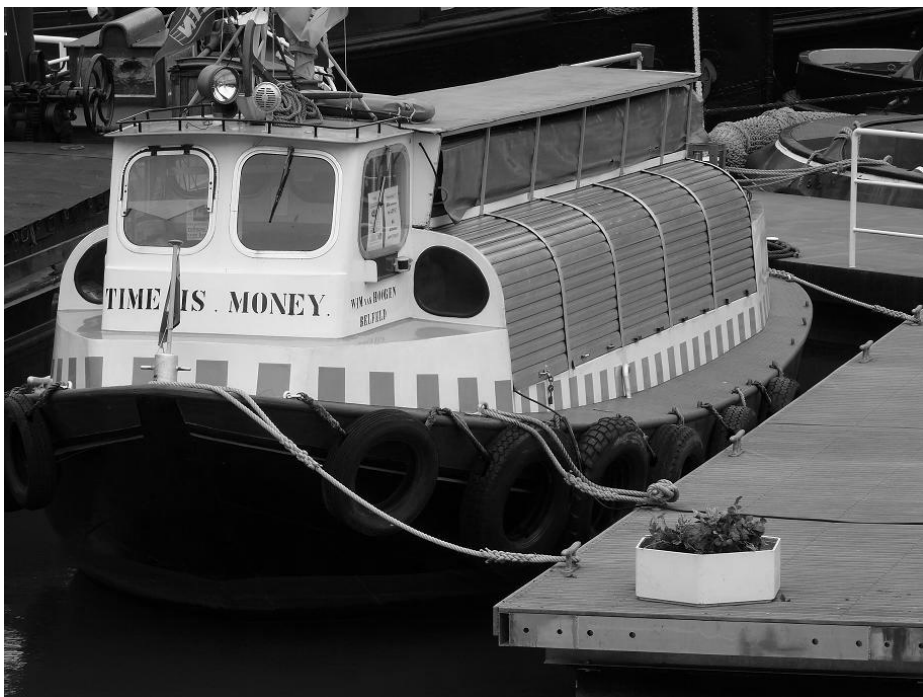
De scheepvaart werd een 24 uur economie, de sleepscheperen (hun grootste klanten) verdwenen van de rivieren, het aantal schepen verminderde met de helft. Veel schippersfamilies namen ook een woning aan de wal voor de vrouw en kinderen.

De schippers van motorschepen zette een auto op het achterdak die met een elektrische boordkraan aan de wal gezet kon worden om boodschappen te gaan doen en de kinderen naar het schippersinternaat te brengen of op tijdens weekend op te halen. Ook was het toen mogelijk geworden om op schepen grotere koelkasten en vriezers te installeren. Toen in Brussel besloten werd om binnen de EU tax free verkoop per 1 januari 2002 op te heffen was het ook voor de entrepotpakketdienst afgelopen.

Op 1 mei 2008 is de laatste parlevinker gestopt. Wim van Hooren uit Belfeld die met zijn vlet "Time is Money" op de Maas zijn waren bij de binnenvaartschippers aan de man bracht is er dan na 44 jaar mee opgehouden.

Zijn vlet ligt in bruikleen bij het Maritiem Buitenmuseum in Rotterdam Leuvehaven.

Hiermee kwam een einde aan het parlevinkertijdperk.

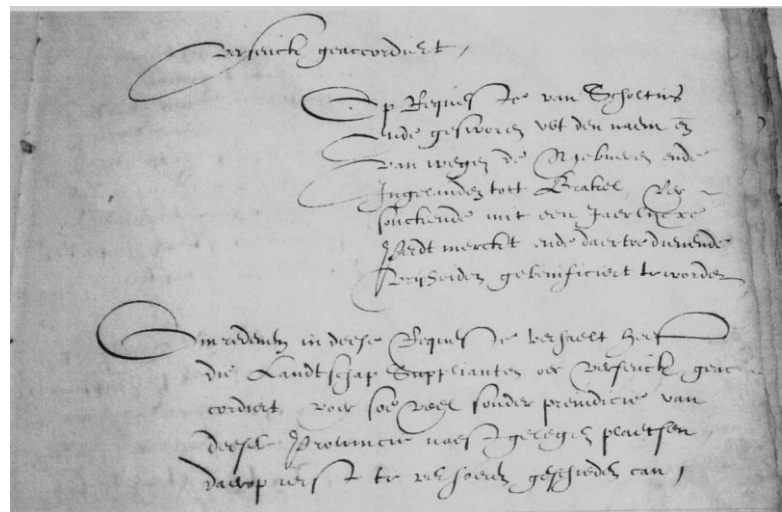

2009. De parlevinkervlet "Time is Money" voorgoed afgemeerd bij het Maritiem Buitenmuseum in Rotterdam. Foto: M. de Jongh.

Jan van Brakel (Jaargang 8-1)

De instelling van een jaarlijks te houden Brakelse "perdt merckt" in het jaar 1613 geboycot door de omliggende dorpen.

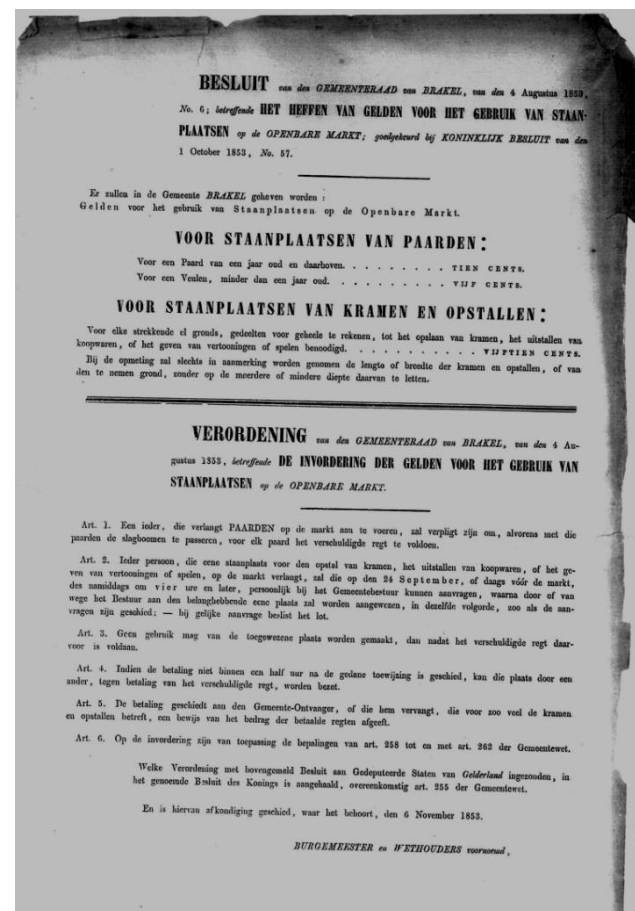
Op 9 juni van het jaar 1613 werd door schout en gesworenen (beëdigde personen) en uit naam van de inwoners en ingelanden (grondeigenaren) van Brakel in een rekest aan de ed. mog. heren van de Landschap van de provincie Gelderland een verzoek gericht om een jaarlijkse paardenmarkt met alle vrijheden daaraan verbonden te mogen houden in hun dorp. De Landschap verklaarde hiermede akkoord te kunnen gaan op voorwaarde dat hiertegen geen bezwaar gemaakt werd door de naast Brakel gelegen en tot de provincie Gelderland behorende dorpen.

Rekest uit het jaar 1613 waarin schout en gesworenen van Brakel namens de inwoners en ingelanden verzoeken om een jaarlijkse paardenmarkt in hun dorp te mogen houden.

Het laat zich raden waarom maar dit laatste bleek nu juist wel het geval te zijn want door de naburige dorpen werd een procedure in gang gezet waarin bezwaar werd gemaakt tegen het houden van deze markt waardoor het verzoek van de Brakelse inwoners alsnog werd afgewezen. De bewoners van het dorp Brakel zat dit natuurlijk niet erg lekker en blijkbaar was er toch, gezien het grote aantal paarden in die tijd een levendige handel in deze dieren en een grote behoefte aan een paardenmarkt in het dorp Brakel.

Honderdzevenendertig jaren later op 12 oktober van het jaar 1750 werd dan ook door Hendrik Willem Pieck, Heer van Brakel en Zoelen opnieuw een verzoek ingediend bij de provincie tot uitvaardiging van een publicatie over het houden van een jaarlijkse paardenmarkt te Brakel en het indienen van bezwaren daartegen door belanghebbenden met verwijzing naar het eerder afgewezen verzoek uit het jaar 1613. Het verzoek werd toegestaan en blijktbaar kwamen er deze keer geen bezwaren van de naburige dorpen want de vaste datum van de te houden jaarlijkse Brakelse paardenmarkt werd vastgesteld op 25 september, zo deze datum op een zondag mocht vallen de dag erna op maandag. En zo kon dan op zaterdag 25 september van het jaar 1751 voor de eerste keer de Brakelse paardenmarkt gehouden worden. Het voorbereiden van het marktterrein en de markt werd jaarlijks, enkele weken vóór de markt gehouden werd verpacht. In een bewaard gebleven akte van verpachting uit het jaar 1815 staat o.m. te lezen dat in dat jaar het gereedmaken van de te houden markt voor vijftiwintig gulden werd verpacht aan Johannes de Jongh, landbouwer te Brakel met als borggen Johannes Kuijntjes landbouwer en Gijsbert van der Linden arbeider, beiden te Brakel. Verder staat in de verpachtingsakte beschreven dat de pachter moest zorgdragen dat van elk aangevoerd paard, zowel van binnen als buiten Brakel het marktgeld werd geïnd. Tevens diende hij er voor te zorgen dat er vier slagbomen werden gehangen bij de openbare toegangswegen tot de markt en wel boven op en onderaan de dijk bij de korenmolens, aan de afrit van de Waaldijk naar de markt, in de Nieuwstraat en waar (toen nog) het Kruispad en de Gortstraat samenkomen. De benodigde palen met touwen waaraan de paarden kwamen te staan werden beschikbaar gesteld door de Gemeente en moesten daags vóór de markt door de pachter deugdelijk worden ingegraven. Na marktdag op 26 september vóór acht uur 's-morgens moesten alle palen weer uit de grond gehaald en de gaten dicht gemaakt zijn. De palen, van goed deugzaam hout, dik zeven duim en lang 2 ellen het gedeelte in de grond vierkant, daarboven achtkant gezaagd met ronden kop en een gat waar het touw doorheen kon, gemaakt voor drie gulden per stuk door de Brakelse timmerman Cornelis van Bijsterveld, dienden weer ingeleverd te worden bij de Gemeente, voor elke ontbrekende paal was de pachter verplicht één gulden te betalen. Johannes de Jongh had het er dus een paar dagen maar druk mee. In een besluit van de Brakelse Gemeenteraad van 4 augustus uit het jaar 1853 kunnen we lezen dat voor elk aangevoerd paard van één jaar oud en daarboven aan staangeld moest worden betaald tien centen en voor een veulen minder dan een jaar oud vijf centen. Bij niet betaling werd een boete opgelegd van drie gulden die in de Gemeentekas werden gestort.

Gemeentelijk besluit en voorwaarden voor de te houden paardenmarkt en kermis in het jaar 1853.

Het hoogtepunt van de aanvoer van paarden en veulens lag vanaf het begin in 1751 tot begin twintigste eeuw. In enkele nummers van het “Nieuwsblad voor het Land van Heusden en Altena - de Langstraat en de Bommeler-waard” worden door de Brakelse correspondent die toentertijd voor deze krant werkte onder het Gemeente nieuws van Brakel hierover enkele mededelingen gedaan. Zo stonden er in 1881 zowat achthonderd paarden aan de lijn te Brakel, men vond dit toen maar een matige aanvoer en volgens het “Nieuwsblad” getuigden ouden van dagen te Brakel dat zij nog nooit zo’n saaie en doodse markt hadden meegemaakt. De reden hiervan was dat de

markt dat jaar precies samenviel met de beroemde paardenmarkt te Buren op maandag 26 september, maar in het jaar 1882 was de aanvoer van paarden weer aanmerkelijk groter nl. negenhonderd paarden en veulens. Globaal kan worden gezegd dat er tot ongeveer tegen het jaar 1900 zo tussen de achthonderd en duizend paarden werden aangevoerd. Een machtig gezicht moet dat geweest zijn zoveel paarden op de Brakelse markt.

Dat de jaarlijkse paardenmarkt en kermis in het jaar 1903 al een massa mensen op de been wist te brengen bewijst deze foto.

Aan het begin van de twintigste eeuw begon dit aantal sterk te dalen, in 1901 stonden er nog ca 300 paarden aan de lijn en dit aantal liep in de jaren hierna steeds verder terug. Tegelijk met de paardenmarkt werd ook de bekende jaarlijkse Brakelse kermis gehouden. Volgens een mededeling in het te Winschoten uitgegeven blad 'De Komeet' uit 1932 konden zelfs belangstellenden uit die omgeving inschrijven voor een kraam op de Brakelse kermis, na vooraf de pachtsom te hebben betaald. Ingeschreven kon worden o.a. voor een luchtschommel, draaimolen, fietsmolen of poncybaan, zweefmolen, danstent, gebakkraam, galanteriekraam, schiettent enz. Liedjeszangers en boeien-koningen werden van de kermis geweerd. Voor het opslaan van kramen en het uitstallen van koopwaren of het geven van vertoningen of spelen moest vijftien centen per strekkende el (60 cm) worden betaald.

In het jaar 1932 werd als volgt ingeschreven: Nooitrust uit Gorinchem met snelfoto, Tegelaar uit Schiebroek met Piramide sporttent, de Boer uit Bergen met een danstent, Brouwer uit Zaltbommel met ijsco's, Floris uit Vught met een galanteriekraam, Kraal uit Dubbeldam met een werptent, van Tuijl uit Gorinchem met fruit en Peters uit Elden met een gebakkraam. Het einde van de kermis in het jaar 1932 had echter een dramatische afloop nadat drie Zuilichemmers het in een Brakels café onderling met elkaar aan de stok hadden gekregen. Bij het naar huis gaan tegen half twee die zondagnacht werden twee van de drie ruziemakers even voorbij de scheidingspaal van de dorpen Brakel en Zuilichem, de zgn. "Kaaie poal" in de Holdersdijk te Zuilichem, opgewacht door familie van de derde en ontstond er een vechtpartij waarbij woorden al spoedig werden omgezet in daden en de 19 jarige Aart van Heusden uit Zuilichem met een messteek in de lies dodelijk werd verwond. Dit voorval heeft destijds heel wat beroering teweeggebracht in de omliggende dorpen. De jaarmarkten na 1932 kenmerkten zich volgens de gemeenteverslagen door een rustig en ordelijk verloop. In het jaar 1938 werd de Brakelse paardenmarkt voor de laatste keer gehouden, want in 1939 werd i.v.m. de tijdsomstandigheden besloten de paardenmarkt niet door te laten gaan. De Gemeenteraad had hiermede tegelijk een goed argument om de paardenmarkt geheel op te heffen en in de vergadering van 30 november 1940 werd dan ook door het Gemeentebestuur als zodanig besloten met als reden dat er geen noemenswaardige aanvoer van paarden meer plaats vond en het verder in stand houden van de markt geen enkel redelijk belang meer diende en ook de daaraan verbonden kermisvermakelijkheden alle doel misten omdat deze zijn ontaard in een gelegenheid van geldverkwisting en veelvuldig misbruik van sterken drank. En waar in de jaren 1613 en 1750 bij het provinciaalbestuur van Gelderland tot tweemaal toe een verzoek werd ingediend tot het mogen houden van een jaarlijkse paardenmarkt werd nu aan hetzelfde adres door de Gemeente van Brakel een verzoek ingediend tot het afschaffen van deze markt. In het jaar 1819 werd te Brakel een vaste dag ingesteld voor het houden van een jaarlijkse "Beestenmarkt" (rundveemarkt). Over deze markt hopen wij in een volgend periodiek wat meer te vertellen.

Bronnen:

Streekarchief Bommelerwaard te Zaltbommel: Gelderse landdagrecessen 1613 en 1750, Gemeentearchief van Brakel.

Streekarchief Land van Heusden en Altena te Heusden: Nieuwsblad voor het Land van Heusden en Altena, de Langstraat en de Bommelerwaard.

Achief Stichting De Vier Heerlijkheden.